

<https://doi.org/10.53656/his2023-1-1-abo>

Documentary Heritage
Документално богатство

ЗА САМОКОВСКИЯ ЗОГРАФ КОСТАДИН ВАЛЪОВ

В памет на проф. д.изк. Елена Василева Попова

Проф. д-р Надя Манолова-Николова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се публикува писмо от митрополита на Нишавската епархия Антим I, отнасящо се до самоковския зограф Костадин Петрович Валъов. Съдържанието на писмото позволява да се формулира хипотезата, че художникът е работил в гр. Трън, вероятно през 1853 или през първата половина на 1854 г. Документът дава информация за пребиваване на К. Валъов и в гр. Пирот през 1854 г. Така неговата биография се допълва, защото в нея за времето от 1845 до 1856 г. досега няма никакви сведения. Използвани са методите на сравнителния и съпоставителен анализ, както и изкуствоведски наблюдения на терен.

Ключови думи: Костадин Петрович Валъов; Трън; Пирот; Нишавска митрополия; митрополит Антим I

Зографът Костадин Петрович Валъов (кр. XVIII в. – 1863 г.), или по-кратко Коста Валъов е сред най-изтъкнатите имена на Самоковската художествената школа. Школата е основана от Христо Димитров в края на XVIII в., а К. Валъов е негов ученик и същевременно зет, тъй като е женен за дъщерята му Сусана/Суси. Зографът работи предимно в районите на Западна България, често с други ученици на Хр. Димитров – с неговия голям син Димитър Зограф (1794/5? – 19.10.1860) и Йоан Иконописец (1795 – 6.07.1854). През последните години върху творчеството на тримата художници Д. Зограф, Й. Иконописец и К. Валъов проф. Елена Генова публикува най-детайлното си изследване, в което ги определя като второ поколение на Самоковската живописна школа (Genova 2015). Авторката изтъква, че документалната база за изучаване на художниците от Възраждането е твърде ограничена. За живота и работата на К. Валъов например липсват сведения през сравнително дълъг времеви период. От 1845 до към 1856 г. няма информация за делата на художника (Genova 2015, p. 206).

Документът представен за публикация е именно от този неизвестен период в биографията на Валъов. Това е писмо, съхранявано в ДА – Перник, във фонда на т.нар. Знеполски Пеев архив¹. Писмото произлиза от канцела-

рията на Пиротския владика, управляващ Нишавската епархия, по това време митрополит Антим I. Адресирано е до чорбаджи Пея Степанов в Трън. Пея Степанов (1768 – 1869) е родоначалник на големия трънски Пеев род, чиито наследници опазват неговия богат и разнообразен архив, допълвайки го с документи от следващите столетия. Архивът се състои главно от писма, чиято значителна част са именно от Пиротската митрополия, към която принадлежи районът на Знеполе и гр. Трън по това време. Причината е обстоятелството, че П. Степанов е векил, т.е. представител на нишавския владика в Знеполе и поддържа дългогодишна кореспонденция с митрополията по най-различни въпроси.

Връзките на П. Степанов с Пирот доказано датират още от 30-те години на века, когато той предприема строителство на църквата „Св. Вмчк Димитър“ в родното му село Ярловци, Трънско. За нуждите на храма неговият брат Ангелко приема свещенически сан от тогавашния Нишавски митрополит Йероним (Manolova-Nikolova 2014, p. 152). Църквата, построена през зимните и пролетните месеци на 1835 г., вероятно като „отговор“ на чумна епидемия в района, е художествено оформена с чудесен иконостас и стенописи. Според запазения документ – сметка за похарчените суми обаче, даскалът – художник остава анонимен (Manolova-Nikolova 2014, p. 168). Десет години по-късно, през 1845 г. К. Вальов извършва отново стенописване, с изображение в притвора на двамата ктитори на храма – чорбаджи П. Степанов и неговия брат поп Ангелко (1779 – 1859). Научаваме го от подробния ктиторски надпис:

„Изволение Щца Нспоуешение Стаго Дха вбновление Стаго Храма: 1835: А на изображение: 1845: Настоятелн же Бистъ Кътиторн Нприложніци w/m/благороднии Господарн ГосподиНъ Пея Недино оутробни Братъ Его ГосподиНъ Попъ Ангелко Степановичъ Нпрочия Нихъ. Да поменеть Гдъ Бгъ Воуеки Вековъ. Мцъ Октомврий: 12: День Конецъ. Рукою Костадинъ:“ (Vasiliev 1960, p. 150).

Портретът предизвиква известни питання и съмнения. Ел. Генова поставя справедливо въпроса, защо ктиторите са нарисувани сравнително млади, отколкото са данните за тяхната възраст. Към 1845 г., годината от ктиторския портрет, поп Ангелко е на 65 г., а Пея – на 76 г. Наистина няма засега обяснение, но известно е, че Пея Степанов е столетник. Той доживява 101 г. и на 76 е изглеждал очевидно добре. За неговата издръжливост и добро физическо състояние говори фактът, че през януари 1860 г., вече на 92 г. той пътува, заедно с голяма делегация от 46 д. знеполци до Ниш, за да бъде предаден протест срещу местната данъчна политика и митрополит Антим I (Manolova-Nikolova, Zheleva 1999, p. 41, 137). Впрочем няма точност и в изображения на макет на църквата, която поддържат двамата дарители на портрета. На макета личи храм с купол, какъвто на практика не съществува (Vasiliev 1960, p. 150).

Друг, по мое мнение, по-интересен е въпросът защо на ктиторския портрет П. Степанов не носи характерното за района бяло традиционно облекло, а такова с градски елементи. В района на Знеполе традицията на т.нар. белодрешковци се запазва дори след Освобождението (Transki kraj 1940, pp. 275 – 276). Според Ас. Василиев желанието на майстора е да се добере до вярна характеристика и на двамата одухотворени дейци от Трънския край (Vasilev 1960, p. 153). Типът облекло обаче е крайно нехарактерен за района и може да се предположи, че става дума за влияние на градската култура и предпочитано облекло, чиито паралели могат да се потърсят в Самоков (Semerdjiev 2014, p. 227).

Портретът на Пея с младоликото лице и градски вид на облеклото подкрепя описанията на неговата личност като строг пазител на семейството и общността, покровител, водач на местното население пред властите (Iordanov 1935, p. 16). Типажът твърде характерен за чорбаджийското българско съсловие през Възраждането. Ето защо смятам, придържайки се към мнението на Василиев, че портретът на Пея от Ярловската църква е правен по натура, като художникът се е стремил да изобрази действителността, такава каквато я е виждал. По подобен начин през 1844 г. К. Вальов рисува портрета на дядо Вуче в църквата „Св. Никола“ на с. Горни Пасарел (Genova 2015, p. 202).

Детайлите от ктиторските портрети в църквата „Св. Вмчк Димитър“ на с. Ярловци не оставят съмнение, че К. Вальов е познавал много добре П. Степанов. Допустимо е това познание да датира още от 1835 г., когато храмът е изписван, както личи от запазената сметка по строежа. Според Ел. Генова възможно е днес съществуващите стенописи да са именно от 1835 г., а тези в притвора на храма с ктиторите да са от 1845 г. (Genova 2015, p. 202). Същевременно трябва да се изтъкнат дългогодишните стопански връзки между Трънския край и родния за Вальов Самоков. Днес макар да изглеждат далечни райони, през XIX в. обменът между селищата от Знеполе и Самоков е твърде интензивен. През Самоков минава пътя на търговците, джелепите и войнуците от Западна България към големите центрове в Тракия – Пазарджик, Пловдив, Одрин и за Цариград. Много са например заповедите към Самоковския Хюсреф паша населението на Знеполе, Радомирско, Софийско да изпраща желязна руда към самоковите на града (Dorev 1940, p. 73, 106, 118). Въпросът не е достатъчно проучен, но документите ясно показват връзките на Самоков със западните български земи. Връзки с разностранен характер, включително духовен и културен².

След работата в църквата на с. Ярловци през 1845 г. следите на К. Вальов се губят до към 1856 г. Публикуваният тук документ е от 26 август 1854 г. Негов автор е Нишавският митрополит Антим I, който идва в Пирот през януари 1853 г. (Manolova-Nikolova 2014, p. 152) Още същата година той установява контакти с чорбаджи Пея, както личи от неговия архив. При посочените обстоятелства не е изненадващо писмото на Антим до

Пея, с което отправя молба за съдействие и решаване проблема на зографа К. Вальов.

Писмото съдържа следното:

„Его нашему епитрому и екзарху кирь Пею, молитвено

Вь Трынъ

Екзархе Кирь Пея архиерейско ти молитвуем

*Той человек Коста Петрович беше тука у хапсану³ за борць⁴ а мие се фа-
нахми кефиль⁵ и га искарахми по слово оти има за зиманіа от Тринъ неколко
пари сось темесуците⁶ и ти да станете мукаеть⁷ за да му и[з]вадите тие
парите за да си куртулисами⁸ и ние оть кефиликъ, и да му казись на махмутъ
бего нашего селами⁹ и потомъ после да му казись и онъ нека си чине¹⁰ мукаеть
на тая работа, така чине и буди здоровъ.*

1854 авгуца 26

[следва подписът на митрополита] Нишавски молетнивець твон[и]¹¹.

Според писмото художникът се е намирал в затвора на Пирот за неплате-
ни дългове. Митрополитът е станал негов гарант и той е бил освободен, но е
необходимо да му се изплатят някакви пари, за които вероятно е имало дого-
вореност между зографа и Пея, респ. трънските първенци.

Документът дава сведения, които са твърде показателни. На първо място,
доказва, че К. Вальов е извършил някаква работа в Трън, която е трябвало
да бъде заплатена по договорка с местните първенци. Тъй като е известно,
че през 1853 г. трънски общественици предприемат строителство на храма
„Св. Петка“, най-естествено е да предположим, че престоят му в Трън е бил
свързан с този факт. Ясно е също, че зографът продължава да пребивава/рабо-
ти? в Нишавската епархия, тъй като през 1854 г. е в гр. Пирот.

Според запазените каменни надписи от храма „Св. Петка“, както и от дру-
ги сведения, главни инициатори на строителството са чорбаджи П. Степанов
от с. Ярловци, хаджи Никодим от с. Насалевци и архимандрит Мисаил Байку-
шев от Трън. Х. Никодим е известен със своята дарителска дейност за църк-
вите и килийните училища в трънските села (Atanasov 1987, pp. 112 – 113).
Архм. Мисаил е също един от най-дейните ратници на духовното възраждане
в Трънско. През 30-те години на века той възстановява манастира „Св. Ус-
пение Богородично“ в с. Мисловщица. Следователно тези активни дейци на
духовното и религиозното възраждане в Трънския район са обединили усили-
ята, вероятно и първоначалните финансови средства за построяване на храм в
гр. Трън (Transki kraj 1940, pp. 515 – 517).

В Пеевия архив е запазено писмо на пиротския владика Антим от
30.05.1853 г., в което личи обаче, че има проблеми с финансирането на
строежа. Според писмото далеч не всички от местното население го под-
крепят, а владиката изтъква задължението да се участва или да се подпо-
мага църковният градеж кой с каквото може. Антим заплашва с наказание

отказващите да съдействат с помощ (вж. Приложение 1). Очевидно финансовото обезпечаване на строителството не е понесено само от известните трънски първенци, а дял в него трябва да има и местното население. Това е широко използвана практика през Възраждането, когато най-заможните люде на общността поемат инициативата за строителството с най-голяма част от средствата, но участието на останалите християни е задължително (Manolova-Nikolova 2016, pp. 170 – 193).

Навярно средства за църковното строителство са осигурявани твърде трудно и е имало сериозни пречки, които са неизвестни днес. Това вероятно е довело до неизплащане на парите за зографа през 1854 г. и работата на К. Вальов е останала неплатена. По тази причина той е натрупал дългове и е затворен, а владиката Антим, според неговото писмо, е дал своята дума и гаранция за художника, който е бил освободен от властите. Впрочем в писмото е намекнато още, че местният бей, когото владиката поздравява, трябва да подпомогне, очевидно с натиск, изплащането на парите за зографа от трънското общество.

Работата на К. Вальов в трънската църква може да се ситира във времето след нейното построяване. Ктиторските надписи фиксират строителството на храма в няколко етапа. Първият етап от строителството вероятно е завършен към 20 юни 1853 г., когато са поставени три фасадни, строителни каменни надписа. Един до западната врата на църквата с дата 20 юни 1853 г.¹², друг над северната врата – със същата дата¹³; трети над южната врата, но без дата¹⁴. Първите два надписа съобщават имената на най-важните дарители – чорбаджи Пея от с. Ярловци, хаджи Никодим от с. Насалевци и архм. Мисаил Байкушев от Трън. Последният надпис ни информира за строителите, които са сред най-известните в Западна България. Това е майстор Миленко Стефанов Велев от Блатешница, заедно със своя брат Дамян и техните синове.

Майстор Миленко е един от основните строители на южното крило на Рилския манастир през 1847 – 1848 г. През 50-те години той строи няколко църкви, които имат изключителна прилика по архитектурно устройство и външна украса. През 1851 г. майстор Миленко изгражда църквата „Св. Богородица“ в Бобошево, а след построяването на трънския храм през 1853 г., през 1856 – 1857 г. строи църквата „Св. Илия“ в с. Граница, Кюстендилско. Трите църкви са стабилни сгради с разкошен външен вид, който и днес впечатлява. Макар да няма преки сведения, градежът им със сигурност не е бил никак евтин.

Вторият етап от съграждането на трънската църква „Св. Петка“ по вътрешната украса на храма е завършил към октомври 1856 г. Доказателство за това е надписът в долния десен ъгъл на голямата икона „Успение Богородично“ от т.нар. царски ред в иконостаса, който носи дата 15 октомври 1856 г.¹⁵. Сле-

дователно вероятно през лятото или есента на 1853 г. или през пролетта и лятото на 1854 г. за К. Вальов е било възможно да пристъпи към вътрешното художествено оформяне на църквата, към изработване на иконостаса и/или зографисването на стените му.

Има ли следи от негова работа днес?

Теренният оглед на църквата „Св. Петка“ в Трън, направен през октомври 2021 г. с разрешението на отец Спиридон, отговарящ за храма, показва следните резултати.

Иконостасът до голяма степен е запазил оригиналната си начална визия. Голяма част от иконите в т.нар. царски ред на иконостаса са запазени и действително са красиво дело на самоковски майстор или майстори. Изключение са няколко икони, за които може да се посочи, че са по-различни и вероятно плод на други творци. Сред тях, за съжаление, е тази на патрона на църквата „Св. Петка“, заменена с по-късно рисувана икона.

Засега обаче иконите от трънската църква „Св. Петка“ не са атрибутирани. Авторът или авторите им не са конкретизирани. Според съставителите на сб. „Трънски край“ от 1940 г. върху по-старите икони от иконостаса е имало надпис „Рука Георги Христов – Самоков“ (Transki kraj 1940, p. 212). Самоковският майстор Георги Христов Клинков наистина е рисувал в Западна България, но в по-късен период (Vasiliev 1965, p. 468).

Съществуващите сега стенописи са късни. Върху южната стена се чете ктиторски надпис от 1877 г. Проличава обаче, че има по-ранен стенописен слой, който вероятно е унищожен от горния.

За работата на К. Вальов в Пиротската епархия около годините от 1853 – 1854 има още податки. Според сведения от с. Петърлаш (дн. в Република Сърбия), църквата „Св. Троица“ е строена към 1853 г., по същото време както трънската църква (Stavrov 2000, p. 199). Ел. Попова открива следи от работата на К. Вальов в църквата чрез запазените фрагменти от нейния иконостас, съхранявани днес в селото¹⁶. Авторството тя определя като най-вероятно на К. Вальов (Porova 2004, p. 26).

Заклучение

Анализът на документа от Нишавската митрополия заедно с разглеждането на други свидетелства от средата на XIX в. дава възможност да се изкаже хипотезата, че самоковският майстор е работил в гр. Трън през 1853 или 1854 г. Теренните ми наблюдения позволяват да се надявам, че с предложената теза ще привлече вниманието и компетентната намеса на специалистите изкуствоведи, за да бъде конкретизирана неговата работа в района и решен въпросът има ли днес запазени творби във вътрешната украса на трънската църква „Св. Петка“ от самоковския зограф Костадин Петрович Вальов.

Приложение № 1¹⁷

Благоговѣнихъ щеници добріи и почтени терговци и трудо любви земле делци малим же и велики що се вбретаєте бго хранимую епархию знеполску буди же мир и милость ѿ гда бга вседържителя w нас же молитва и благословение, чада моя возлюбленая научихсе ради вашу церкву сту петку каквото сте почели сась бжїе име дагю правите нову и ясьмсе возрадуваль попремного, него слишаеки некои люди добре раду задасе поскоро направи, а неки несакаю нито дазнаю, того ради wтечески поучавам вас дави били сваки мукаеть дапомогне кой сось паре кой сась рукоделие задабисе поскоро направила едань саать понапред, и да знаете кой не би послушал каквото заповедуем тай човекъ че буде кащигуван¹⁸, ави щоче дасе потрудите ради стій храмъ бжи и щоче да се варчите, гдѣ бгъ дави возврати стократно и дави благослови якоже авраама и исаака и якова и дави сподоби царствие небеснем. Амин! 1853 маѣ 30: у Пиротѣ

НИШАВЦКИ АНТИМ ВАШЮ МОЛНТВЕННІКЪ

БЕЛЕЖКИ

1. НИШАВСКИ МИТРОПОЛИТ АНТИМ I. 30 май 1853 г. *Писмо до Пея Степанов*. Писмо. In: *Пеев родов архив*. Ф. 349, оп. 1, а. е. 5, л. 44. Ат: ДА – Перник, Перник.
2. Според предание от с. Рани луг, Трънско, първото училище в селото е създадено от самоковски занаятчий, обучили местен килен даскал (Atanasov 1987, p. 132).
3. Хапсана – затвор.
4. Борц – борч, дълг.
5. Кефил – гарант.
6. Темесук, темес/у/юци – разписки, документи, полици.
7. Мукает – да се съгласи.
8. Куртулисам – освобождавам се.
9. Селами – поздравя.
10. Чине – чини – прави.
11. НИШАВСКИ МИТРОПОЛИТ АНТИМ I. 30 май 1853 г. *Писмо до Пея Степанов*. Писмо. In: *Пеев родов архив*. Ф. 349, оп. 1, а. е. 5, л. 44. Ат: ДА – Перник, Перник. Писмото е написано върху бяла, груба хартия, сгънато, затворено с печат, който липсва. Текстът му е силно повлиян от говора на гръцкия митрополит Антим I, който е общувал с П. Степанов на български език.
12. Текстът гласи: „Изволением Отца Совершен Сина, споспешением Свети Дух. Сей храм созидается трудом иждивлением иеромонаха Мисаила Цветков от Байкушеви, въпомощваніем ктиторов хаджи Никодим от Насалевци и чорбаджи Пия от Ярловци, м. Юний 20.1853 год.“ (Transki kraj 1940, p. 519).

13. Текстът гласи: „Изволеніем Отца, Совершен Сина, Споспешеніем Свѣти Дух: Сей храм созідася трудом изждивленіем иеромонаха Мисаила Цветков от Байкушев и възпомогусвовоніем ктиторов хаджи Никодим от Насалевци и чорбаджи Пея от Ярловци м. Юни 20 1853“ (Transki kraj 1940, p. 212).
14. Текстът гласи: „Сему храм біет майстор Міленко с братом Дамяном от Блатешніцу – чадах Стефан – Веле“. (Transki kraj, 1940, p. 212).
15. Текстът гласи: „Сей образ ест – Архимандрит Мисаил от рода Байкушев що до две църкви ктигор биет перво во обнови манастира Мисловищички 1830, и второ обнови сей храм – святая преподобна Параскева: 15 октомври 1856 г.“ (Transki kraj 1940, p. 212).
16. Църквата „Св. Троица“ на с. Петърлаш е в руини и иконостасът не е съхранен, с изключение на две части от апостолския и пророческия ред, пазени в кметството (Ророва 2004, p. 26).
17. НИШАВСКИ МИТРОПОЛИТ АНТИМ I. 30 май 1853 г. Писмо. Писмо. In: *Пеев родов архив*. Ф. 349, оп. 1, а.е. 4, л. 14. At: ДА – Перник, Перник.
18. Кашигуван – наказан.

ЛИТЕРАТУРА

- АТАНАСОВ, С., 1987. *Насалевци*. София: Издателство ОФ.
- ВАСИЛИЕВ, А., 1960. *Ктиторски портрети*. София: Издателство БАН.
- ВАСИЛИЕВ, А., 1965. *Български възрожденски майстори. Живописци, резбари, строители*. София: Наука и изкуство.
- ГЕНОВА, Е., 2015. *Второто поколение зографи от Самоковската живописна школа. Димитър Христов Зограф, Йоан Николов Иконописец, Костадин Петрович Вальов*. София: Фондация „Покров Богородичен“. ISBN 978-954-2972-07-5.
- ДОРЕВ, П., 1940. *Документи за българската история, т. III. Документи из турските държавни архиви (1564 – 1908)*. София: БАН.
- ЙОРДАНОВ, С. 1935. *Стогодишнината на храма „Св. Вмчк Димитрий“ в с. Ярловци, Трънска околия*. София.
- МАНОЛОВА-НИКОЛОВА, Н.; ЖЕЛЕВА, П., 1999. *Летописни бележки от Средна Западна България XVI – XIX в.* София: ЛИК. ISBN 954-607-264-8.
- МАНОЛОВА-НИКОЛОВА, Н., 2014. *Нишавските владици през XIX в.* В: МАНОЛОВА-НИКОЛОВА, Н.; ЖЕЛЕВА, П. (съст.). *Исторически изследвания за Средна Западна България XVI – XIX в.*, с. 151 – 154. София: Св. Климент Охридски. ISBN 978-954-07-3746-1.

- МАНОЛОВА-НИКОЛОВА, Н., 2014а. „Знано буди кой прави цркву...“ (Църквата „Св. вмк. Димитрий“ на с. Ярловци в Трънския край). В: МАНОЛОВА-НИКОЛОВА, Н.; ЖЕЛЕВА, П. (съст.). *Исторически изследвания за Средна Западна България XVI – XIX в.*, с. 155 – 168. София: Св. Климент Охридски. ISBN 978-954-07-3746-1.
- МАНОЛОВА-НИКОЛОВА, Н., 2016. *Българите, църковното строителство и религиозната литература (30-те – 40-те години на XIX век)*. София: Св. Климент Охридски. ISBN 978-954-07-4175-8.
- ПОПОВА, Е., 2004. Икони от Йоан Николов-Иконописец в Царибродско. *Паментици, реставрация, музеи*, Т. VI, №3, с. 21 – 26. ISSN - 1312-3327.
- ТОДОРОВ, Р. (съст.), 1940. *Трънски край: Принос към изучаване на Западните български краища*. Сборник. София: Одеон.
- СЕМЕРДЖИЕВ, Х., 2014. *Самоков и околностите му. Принос към историята им от турските завоевания до Балканската война*. Самоков: ИМ – Самоков. ISBN 978-954-8623-12-4.
- СТАВРОВ, С., 2000. *Петрлаш – село које нестaje*. Димитровград.

REFERENCES

- ATANASOV, S., 1987. *Nasalevtsi*. Sofia: Izdatelstvo OF. [in Bulgarian].
- VASILIEV, A., 1960. *Ktitorski portreti*. Sofia: Izdatelstvo BAN. [in Bulgarian].
- VASILIEV, A., 1965. *Balgarski vazrozhdenski maistori. Zhivoposci, rezbari, stroiteli*. Sofia: Nauka i izkustvo. [in Bulgarian].
- GENOVA, E., 2015. *Vtoroto pokolenie zografi ot Samokovskata zhivopisna shkola. Dilitar Hristov Zograf, Ioan Nikolov Ikonopisets, Kostadin Petrovich Valiov*. Sofia: Fondatsia “Pokrov Bogorodichen”. [in Bulgarian]. ISBN 978-954-2972-07-5.
- DOREV, P., 1940. *Documenti za balgarskata istoria, t. III. Dokumenti iz turskite darzhavni arhivi (1564 – 1908)*. Sofia: BAN. [in Bulgarian].
- IORDANOV, S., 1935. *Stogodishninata na hrama “Sv. Vmchik Dimitrii” v s. Iarlovtsi, Transka okolia*. Sofia. [in Bulgarian].
- MANOLOVA-NIKOLOVA, N.; ZHELEVA, P., 1999. *Letopisni belezhki ot Sredna Zapadna Balgaria XVI – XIX v.* Sofia: LIK. [in Bulgarian]. ISBN 954-607-264-8.
- MANOLOVA-NIKOLOVA, N., 2014. Nishavskite vladitsi prez XIX v. In: MANOLOVA-NIKOLOVA, N.; ZHELEVA, P., 2014. *Istoricheski izsledvania za Sredna Zapadna Balgaria XVI – XIX v.*, pp. 151 – 154. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-3746-1.
- MANOLOVA-NIKOLOVA, N., 2014-a. “Znano budi koi pravi tsrkvu...” (Tsarkvata “Sv. Dimitrii” na s. Iarlovtsi v Transkia krai).

- In: MANOLOVA-NIKOLOVA, N.; ZHELEVA, P., 2014. *Istoričeski izsledvania za Sredna Zapadna Balgaria XVI – XIX v.*, pp. 155 – 168. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-3746-1.
- MANOLOVA-NIKOLOVA, N., 2016. *Balgarite, tsarkovното stroitelstvo i religioznata literatura (30 – 40-te godini na XIX vek)*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. [in Bulgarian]“. ISBN 978-954-07-4175-8.
- POPOVA, E., 2004. Ikoni ot Ioan Nikolov-Ikonopisets. *Pametnici, restavracia, muzei*, vol. VI, no 3, pp. 21 – 26. [in Bulgarian]. ISSN 1312-3327.
- TODODOV, R., 1940. *Transki krai: Prinost kam izuchavane na Zapadnite balgarski kraista*. Sbornik/Urednik. Sofia: Odeon. [in Bulgarian].
- SEMERDJIEV, H., 2014. *Samokov I okolnostite mu. Prinost kam istoriata im ot turskite zavoevania do Balkanskata voina*. Samokov: IM-Samokov. [in Bulgarian].
- STAVROV, S., 2000. *Petrlash – selo koje nestaje*. Dimitrovgrad. [in Serbian].

ABOUT THE SAMOKOV PAINTER KOSTADIN VALYOV

Abstract. The article published a letter from the Metropolitan of the Diocese of Nisava Antim I, dated August 26, 1854, which refers to the Samokov painter Kostadin Petrovich Valoiv. The content of the letter allows to formulate the hypothesis that the artist worked in the interior decoration of the church “St. Petka” in the town of Trun, probably in 1853 or in the first half of 1854. The document provides information that K. Valiov resided in the town of Pirot in 1854, supplementing his biography, in which there was no information about the period from 1845 to 1856.

Keywords: Kostadin Petrovich Valiov; Trun; Pirot; Diocese of Nisava; Metropolitan Antim I of Pirot

✉ **Prof. Nadya Manolova-Nikolova**
ORCID iD 0000-0001-9203-1864
Faculty of History
University of Sofia
Sofia, Bulgaria
E-mail: manolova@uni-sofia.bg